MEDEDELINGEN van de
Oudheidkundige Kring
„Rheden-Rozendaal"

Maart 1968
No. 39.

Redactie: E.J.Jansen, Hogestraat 7, Dieren
Tel. 08330-4692.

Het is verboden, artikelen of gedeelten ervan over te nemen zonder toestemming van de redactie.

Patriot in arren moede

door H.Kerkkamp.

Geen kontanten, geen klanten, geen krediet meer en dan de zorg voor een vrouw en acht kinderen. Hoe al die monden open te houden ?'t Water kwam hem tot aan, tot over de lippen.

In het revolutiejaar 1795 was hij, Theodorus Dulmers, dorpsregent, burgemeester, van zijn woonplaats De Steeg geworden. Met Berend Alphers. Goede patriotten allebei. Vrijwel de enige andersgezinden in het oranjegezinde dorpje. En nu, drie jaar later, vrijwel brodeloos.

Op de Middachter steeg, aan de grote weg, dreef hij een winkel in brood, koek, linnen en kruidenierswaren. We zien het oude huis ten zuiden van de straatweg, waarin een bakkerij, er op aan, dat er meerdere eeuwen over heen gingen.

Ten einde raad besloot hij te solliciteren naar de post van rentmeester van het Hof te Dieren (voorjaar 1798). De roerende brief aan „de Commissie van Superintendentie der geabandonneerde goederen van den Vorst van Nassouw" heeft veel van een klaag- en smeekschrift. Hij kan „zijn klagten (niet) langer verborgen houden" en vraagt om „soulaas en hulp".

Vanaf „het schand Jaar"(1787) leed hij „om zijn Patriotsche denk en handel Wijs". Tweemaal werd zijn nerinkje door soldaten leeggeplunderd; „eens door die van Waldeck", de andere maal door onbekende huurlingen op weg naar het Loo die riepen: „ oranje viva ... zie zo zullen wij die Patriotten en keesen krijgen ... die vervloekte honden".

Wat later kwam „het Volk van Dieren" dreigen de Steegse patriot Dulmers het huis boven zijn hoofd omver te halen. Met een hele bende waren ze eerst in de late avond bij „onzen Eerwaarden Predicant" L: Knoops (van Ellecom) zaliger gedagtenis" gekomen, „dat mede een Ware Vaderlander Was ... hem uijt zijn huis gehaald en voor zijn deur gedwongen om oranje boven te roepen ... dit gejuijg en geschreeuw by ons gehoord wierde en dit dreijgement (nl. het huis te slopen) schrik veroorzaakte zo veel dat mijn waarde Echtgenoot ontijdig in haar zésde maand verloste en helaas binnen weijnig dagen het met de dood moest bekopen latende mijn met zeven kleijne kinderkens alleen zitten .... dit maakt mijn onmogelijk om met mijne broeders de Bataven de vlugt te kiesen (naar Frankrijk)maar moest mijn aan de genade van Orange en het heerszugtig noodlot overlaten en vond mij genoodsaakt om weder een moeder bij mijn onnosele kinderen te gaan zoeken".

Na dit dramatisch gebeuren komt er acht jaren later een keer in zijn leven. „Het gewenste Jaar van 1795 dan nu in het land gekomen kwamen onse franssche broeders bij ons verschijnen op den 2den februarij en vonden alle deuren en vensters gesloten... dan mijn huis alleen stont open en ik was aan de deur en verwelkomde haar ... die eerste patroulje was een 100 man sterk en mijn voor Gids mede nemende Cirka een uur tot an de keyzerlyke voorposten. Hun van alles nau keurig berigt gevende ... intussen dat ik uijt was hadde mijn huijs vrouw al onse levensmiddelen die Wij nog voor de keijzerlijke verborgen hadden aan de Jagers te voet uytgedeeld".

De man was een patent patriot. Hij sprak een mondje Frans. Geen wonder, dat hij tot „representant" (dorpsregent) werd verkozen. Een moeilijke en netelige functie. Maar Dulmers verklaart ze met liefde te hebben aan-

vaard en vervuld. Zolang hij koren kon krijgen,heeft hij brood gebakken „voor de fransche broeders", terwijl hij van zijn winkelvoorraad verkocht, „zolang hij nog een spier hadde". Voor „fransche assignaten" leverde hij hooi en stro, zonder er verder aan geld of geldswaarde een duit voor te ontvangen. En voor zijn „regentschap" tenslotte, dat vrijwel alleen op hem neerkwam, trok hij weinig of niets. Zo is hij dan nu zonder middelen en zonder krediet. „Het Weijnigje dat ik nog hebben konde Wordt door mijn eenvoudige en Regtvaardige handelwijs ontdragen nade zulken die van een geheel ander Zentiment zijn als ik".

Zijn benarde toestand geeft hem de vrijmoedigheid naar de post van rentmeester van het Rentambt van het Hof te Dieren te solliciteren, „mijn zelven flatterende hiertoe de Vereijste bequaamheden te bezitten". Naar „Verdienste Noodt en Waarde" verzoekt hij behandeld te worden.

Dat „Noodt" staat er meewarig tussen. Men zal zich toch al afgevraagd hebben: dacht deze man van trog en oven zo maar te kunnen overstappen naar een hogere functie van geheel andere aard ? Die bakkerij was echter al een noodsprong, waartoe hij vermoedelijk door ontslag wegens in de ogen van zijn werkgevers te vurig patriottisme, gedwongen werd.

Dulmers had een opleiding in het tuinvak genoten. In de omgeving van Amsterdam en Haarlem oefende hij zich allereerst gedurende 8 à 9 jaren in „landmeten, boomkweken, tuinmanskunde". Daarna diende hij 7 jaren bij baron van Renesse op „den Brink" te Rheden als „Plantagie meester". Vervolgens 3 jaren bij burger van Haersolte als „tyunman en Plantagie meester".

Eindelijk nog 5 jaren bij burger van Roseveld op „het vermaarde Clarenbeek". Deze verbleef het grootste deel van het jaar te 's-Gravenhage. Op Klarenbeek liet hij dan alles aan zijn hovenier over. Nog werd D. in 1795 „Collecteur voor den Pagter van de impost op de gebrande Waters en kelderhouwer".

Nochtans, rentmeester is hij niet geworden. Een paar jaar later ontmoeten we hem nog als burgemeester van De Steeg.

In 1809 maakt scholtus L.J.v.d.Sluis een acte van cessie op, waarbij Theodorus Dulmers en Maria Greesing ten behoeve van een inwoner van Lathum afstand doen van hun gehele boedel.

HET ARCHIEF VAN DE FAMILIE BRANTSEN

door C.O.A. Baron
Schimmelpenninck v.d.Oye.

De bibliotheek van de Kring werd onlangs verrijkt door een geschenk van de Rijksarchivaris in Gelderland.

Het betreft hier een uitgave van het Rijksarchief in Gelderland: Het Archief van de Familie Brantsen, door R.Wartena, Arnhem 1966. Het boek is geïllustreerd, echter de afbeeldingen zijn niet zo duidelijk uitgevallen, alhoewel een ander procédé dan het hier gevolgde onvermijdelijk hogere uitgaven zou hebben meegebracht. Het boek is in gestencilde vorm verschenen, ook al niet zo fraai en blijvend, maar om de kosten gekozen.

Misschien is het goed voor onze Kring de bovengenoemde uitgave kort te bespreken, temeer daar de naam Brantsen ons direct met Rhederoord confronteert.

In het algemeen kan men de publicatie van archieven als dit toejuichen, enerzijds omdat een grotere kring van belangstellenden voor de locale historie bereikt wordt, anderzijds omdat de deskundige bewerker in zijn inleiding genealogsiche gegevens. literatuur en bovenal geschiedenis kan mededelen, zodat het werk in groter verband een plaats krijgt.

Met betrekking tot Rhederoord was reeds in gedrukte vorm verschenen: Stukken betreffende het landgoed Rhederoord onder Rheden, door A.Oltmans in Verslagen omtrent 's Rijks Oude Archieven, 1922,II,p. 64 - 73.

Deze stukken zijn opnieuw in het Archief Brantsen afgedrukt. Zij waren afkomstig van oud-notaris N.H.J van Hasselt, die Rhederoord in 1911 kocht van de familie Brantsen, eigenaar van Rhederoord doordat Mr Hendrik Brantsen, oud-burgemeester van Arnhem, gehuwd was met

Nalida Everwijn, wier vader Willem Everwijn, ontvanger van de convooien en licenten te Arnhem, uitgebreide goederen onder Rheden, bekend als het landgoed Rhederoord, bezat. Het geslacht Brantsen, uit Ede afkomstig in het begin der 16e eeuw, vervult later regerings-ambten in Arnhem.

Het archief Brantsen heeft . . . verschillende schenkingen gekregen van leden van het geslacht in de tegenwoordige omvang, en bevat behalve stukken over Rhederoord, Rheden in het algemeen, Ellecom, De Steeg en Velp, nog stukken over Arnhem en tal van andere Gelderse plaatsen. Bovendien bevat de collectie behalve omtrent de familie Brantsen, stukken met betrekking tot de families Everwijn en Kelffken en andere - meest Gelderse - families.

Wellicht kan door deze aanwinst Uw aandacht nog eens vallen op de (bescheiden) bibliotheek en het archief van de Kring.

DE VELPSE WATERMOLEN IN GEBRUIK GENOMEN

door E.J.Jansen.

Groot was de belangstelling toen burgemeester Mr J.P. Drost op vrijdag 1 december 1967 de Van Lennepsmolen, „uit puin en as herrezen", in gebruik stelde.

Voor het culturele leven in de gemeente Rheden betekent deze geslaagde restauratie een belangrijk moment. Het is verheugend dat de Veluwse bevolking met haar vernieuwde watermolen is ingenomen.

Onze Oudheidkundige Kring heeft naar vermogen en krachtens haar beginsel meegewerkt om dit fraaie resultaat te bereiken. Onmiddellijk na de brand in 1961 wendde het bestuur zich tot Burgemeester en Wethouders van Rheden met het verzoek, pogingen tot herbouw in het werk te stellen.

Thans is het moment gekomen om aan het Gemeentebestuur van Rheden openlijk dank te brengen voor de wijze waarop het aan Velp zijn watermolen heeft teruggegeven.

Niet minder dank komt toe aan de heer H.Kerkkamp, alom bekend en gewaardeerd als Velps historicus. Samen met de heren J.A.van Haaften en E.J.Jansen slaagde hij erin, een kostelijke verzameling afbeeldingen van watermolens, op één na allemaal verdwenen, uit Velp en Rozendaal bijeen te brengen. Het was de Dienst van Gemeentewerken - gaarne worden hier de heren G.E.Gosselink en C.Schippers genoemd - die zorgde voor transport en opstelling van de schilderijen, tekeningen, prenten en foto's.

Zo kwam een interessante expositie tot stand, die tijdens de dagen na de opening nog ongeveer 400 bezoekers trok. Zij bracht een zevental nieuwe leden voor de Kring aan en vormde dus blijkbaar een goede propaganda voor onze vereniging. Dank zij het feit dat enige leden zich beschikbaar stelden om de bezoekers voor te lichten omtrent het geëxposeerde, konden die zich een goed beeld vormen over de betekenis, die de watermolens in vroegere tijden voor Velp en Rozendaal hadden.

Het bestuur betuigt gaarne zijn erkentelijkheid aan hen, die de functie van „rondleider" hebben vervuld.

Ook zij, die uit hun bezit afbeeldingen van watermolens hebben afgestaan, mogen rekenen op de erkentelijkheid van onze Kring en haar leden.

Door de fotograaf van het Nederlandse Openluchtmuseum te Arnhem is de tentoonstelling volledig gefotografeerd. Namens de directie heeft Drs C.Th.Kokke aan de Kring op 26 februari j.l. een compleet stel dia's daarvan aangeboden, die dankbaar zijn aanvaard. Ook de gemaakte foto's zijn in de verzameling van de Kring ondergebracht.

Wie de lotgevallen van dit Velpse monument nog eens wil nalezen, doet verstandig het boekje aan te schaffen dat de heer H.Kerkkamp schreef onder de titel „De Van Lennepsmolen uit puin en as herrezen", en dat door onze Kring werd uitgegeven. Het boekje is keurig geïllustreerd, gedrukt bij de N.V.Middenstandsdrukkerij te Velp. De prijs is f. 2,25. Verkrijgbaar bij de heer H.Kerkkamp, Kerkstraat 2, Velp, bij de Velpse boekhandelaren en bij de

secretaris van de Kring, Hogestraat 7, Dieren. Wie bij de laatstgenoemde wil bestellen, storte f. 2,25 op girorekening 93 7819 t.n.v. E.J.Jansen te Dieren.

Uit de Ledenkring

Ingeschreven werden:

Mevr.Jkvr. J.T.v.d.Brandeler-Kolff, Rozendaal
J.G.Bulten, Dieren
Hr.en Mevr. Ir M.Dirkzwager, Ellecom
A.H.Evers, Dieren
Gemeentemuseum Arnhem
Mevr. M.S. Haag-Huender, Velp
S.A.Hermus, Velp
A.W.Jongkind, Ellecom
W.A.Klavers, Dieren
A.Kolkman, Rheden
C.de Kruyf, Rozendaal
A.Lentink, Dieren
B.Lubberhuizen, Dieren
Drs D.M.H.Palsma, Velp
Mevr. G.L.Schortinghuis-Wichers, Dieren
J. Slijper, Dieren
J.W. Smeier, Dieren
J.M.Stikvoort, Rozendaal
J.M. Westera, Dieren.

Afgeschreven werden:

H.Enklaar, Dieren
Hans van Griethuyzen, Velp
Drs A.N.J.den Hartogh, Rolde
J.G.Hupkes , Dieren (overl.)
Ir P.N.Ruige, Velp
H.J.Stenfert, Dieren (overl.)

VAN DE SECRETARIS.

De oproep van de heer Kerkkamp in het vorige nummer is niet zonder resultaat gebleven.
Verschillende leden schonken dia's voor onze verzameling: de heer J.Harenberg 13 stuks van Rozendaal, de secretaris 3 stuks van Dieren en 9 filmbeelden, de fam. De Hoop nog 2 dia's van de Oude Jan te Velp. Elders in dit blad worden de dia's vermeld, die tijdens de tentoonstelling in de Van Lennepsmolen zijn gemaakt en die aan de Kring zijn geschonken door de directie van het Nederlands Openluchtmuseum.

Bestuursleden van verenigingen of stichtingen in de gemeenten Rheden en Rozendaal, die worden opgeheven - of inmiddels zijn opgeheven! - worden dringend verzocht de notulenboeken en andere bescheiden aan de Oudheidkundige Kring over te dragen om die zodoende voor het nageslacht te bewaren.
Dergelijke verenigingsarchieven kunnen belangrijke gegevens bevatten voor de regionale en plaatselijke geschiedschrijving. Zegt het voort !

Herdruk „ROZENDAAL, EEN HEERLIJKHEID".

Vijf jaar geleden verscheen de eerste druk van „Rozendaal, een heerlijkheid" door H.Kerkkamp.
Niemand kon toen voorzien dat dit boekje een bestseller zou worden; het is nu eenmaal erg moeilijk om de behoefte van het lezend publiek te peilen.
Het werkje raakte na enkele jaren uitverkocht en wordt nu, herzien en vermeerderd, opnieuw aanbevolen in de aandacht van de historieminnaars.

Uit de inhoud: Over de poëtische naam, - Landsheerlijke residentie, - Het leven op de burcht, - Een

stukje dorpshistorie, - Wentelende waterraderen, - Waar de doden rusten, - Over jagen en ... stropen. -

Keurig gedrukt, geïllustreerd, 130 pagina's, stevig en fleurig omslag. Prijs f. 3,50.
Af te halen bij de heer H.Kerkkamp, Kerkstraat 2,Velp.
Te koop bij de boekhandelaar. Te bestellen bij de secretaris E.J.Jansen, Hogestraat 7, Dieren, door storting van f. 3,50 op diens postrekening 937.819.

Eén middeleeuwse korenmolen méér, dan bekend, en een oeroude Velpse veldnaam hervonden. -

door H.Kerkkamp.

Bijna duizend jaren hebben de boeren hun broodkoren naar de molen gebracht en de zakken meel weer afgehaald. De geschiedenis der middeleeuwen heeft er niet zoveel over geboekstaafd. Ja, zelfs het vaststellen van het aantal molens brengt problemen mee. We beschikken voor de vroegste tijden slechts over schaarse gegevens: van omstreeks het jaar 1000 tot even vóór 1600.

Bij de schenking in 1076 van de Duitse koning Hendrik IV aan het kapittel van St.Pieter te Utrecht waren de aan Broekerhave onderhorige molens daaronder begrepen: de van-Lennepsmolen (hof te Bovendorpe) en de (benedenste) Jeruzalemse (Erckelentz molen), een oliemolen.

Johan Mompelier van Overhagen verkreeg in 1381 van hertog Willem van Gulik het recht op zijn goed een molen te leggen: de Overhagense molen.

Een studie over het ontstaan en de dienst der Velpse molens gaf de zekerheid, dat er vóór de papiermolens in bedrijf kwamen, behalve de genoemde drie nog een vierde is geweest; één der bekende papiermolens moet al eeuwen als korenmolen hebben bestaan. De enige mogelijkheid.

Omtrent hun aantal geven de cedels van de schildschatting van 1592 tot 1632 de beste uitkomst. Méér bleven er helaas niet bewaard en daartussen ontbreken er nog

een aantal. In de vroegste komt men tot een aantal van vier: een oliemolen en drie korenmolens. De vierde, die niet terstond viel te localiseren - een korenmolen, de vroegste op de Veluwe, die papier fabriceerde, zou van 1592 zijn - leverde de lijst van opeenvolgende molenaars op: Wilhelm Müller of Willem de Muller, Willem de Mullers Weedwe nu Brand(t) Rycks (Ryxsz), Marten op Middagter Muelen, Rick Snellenbergh (-bergh, - burch) op Middachter Muellen, Henrick Willems opter Middachter moele. In 1631 wordt deze naam voor de op een na laatste maal vermeld om dan onder het stof van meer dan drie eeuwen te verdwijnen.

Intussen is er een vroegere vermelding van de naam Middachten (binnen de kerspelgrenzen), die echter zonder kennis van het vorenstaande duister bleef. Van 1600 of iets later. In dit jaar treffen we onder „d'opkumsten der pastorie toe Velp, aangeteickent bij de hant van jonker Rudolph van Lennep" aan: „Die van Middachten uit haren moelen een schepel roggen, een schepel boickweyten". Kennelijk is hier sprake van een Velps goed, dat een oeroude last (vermoedelijk reeds bij de kerkstichting overeengekomen) aan de pastorie had op te brengen. Met „die van Middachten" kan niet de heer van Middachten bedoeld zijn en dat hier sprake zou kunnen zijn van een korenuitgang van een molen nabij 't kasteel Middachten is volstrekt onaannemelijk. Dat wat later iemand schreef: „Goesen mindervoet opten molen des heren van Middagten" - toen al - is begrijpelijk. Hij leverde bepaald geen bijdrage voor de naamsverklaring.

De voormalige molenerven zijn alle bekend. De gezochte onbekende moet op de Beekhuizer beek gelegen hebben en naderhand papiermolen zijn geworden.

Het is logisch te veronderstellen, dat de eerste, Velpse watermolen - een technisch wonder in de ogen van de mensen der vroege middeleeuwen - te danken was aan de bewoner van de hoofdhof, Broekerhave, en in de nabijheid van de hof gelegen moet hebben.

Om het vereiste niveauverschil te verkrijgen werd in eerste aanleg een molenhoofd gevormd en daarvóór de aarde

weggegraven. De opwerping van een dam bovenvals vorderde meer arbeid en wijst daarom op later tijd.

(wordt vervolgd)

BEZICHTIGING VAN HET NIEUWE RIJKSARCHIEF TE ARNHEM

Op WOENSDAGAVOND 20 MAART 1968 worden de leden van de Oudheidkundige Kring in de gelegenheid gesteld, het nieuwe Rijksarchief in Gelderland aan de Markt te Arnhem te bezichtigen.

Drs G.J.Mentink, chartermeester aan het Rijksarchief, zal een causerie houden over het nieuwe gebouw en een toelichting geven bij de zeer bezienswaardige tentoonstelling van archiefstukken, kaarten, zegels e.d., die in een der zalen is opgesteld. De bezoekers worden in de gelegenheid gesteld om het gebouw te bezichtigen. Voor eigen rekening kan een kopje koffie genuttigd worden.
Het bestuur is verheugd de leden te kunnen laten profiteren van de gelegenheid om eens een kijkje te nemen in Nederlands modernste archief, een archief, dat wil openstaan voor allen, die belangstelling hebben voor de geschiedenis van Gelderland. Deelnemers verzamelen zich om 8 uur in de vergaderzaal van het Rijksarchief, Markt 1, Arnhem. Toegang vrij. Aanmelding vooraf is niet nodig.

ALGEMENE LEDENVERGADERING

op MAANDAG 25 MAART 1968 om 8 uur in de

VELPSE WATERMOLEN. (In verband met de plaatsruimte alleen voor leden toegankelijk.)

A G E N D A :

1. Opening. 2. Ingekomen stukken.
3. Notulen Alg.Ledenvergadering 15 maart '67.
4. Jaarverslag van de secretaris
5. Verslag van de kascommissie
6. Jaarverslag van de penningmeester
7. Begroting 1968/1969
8. Aanwijzing van een nieuwe kascommissie
9. Jaarverslag van de archivaris
10. Bestuursverkiezing. Aftredend is de heer C.O.A.Baron Schimmelpenninck van der Oye (herkiesbaar)
11. Eventuele bestuursmededelingen en rondvraag.
N.B. Deze huishoudelijke vergadering zal verm. 20 à 30 min.in beslag nemen.
12. Eerste pauze. Het bestuur biedt de leden een eenvoudige consumptie (koffie of thee) aan.
13. LEZING MET LICHTBEELDEN door ons medelid de heer J.M.Stikvoort, Hoofd Afd.Voorlichting v.h. Nederlands Openluchtmuseum

Onderwerp: WENTELENDE RADEREN
De geschiedenis van de Nederlandse waterradmolen.

N.B. De heer J.Mallisse te Arnhem, technisch adviseur Stichting „Vrienden v.d.Gelderse Molen" zal voor deze gelegenheid het molenwerk doen draaien en koren malen met waterkracht !

Er wordt verwacht dat de leden tijdens de 2e pauze voor eigen rekening een consumptie bestellen. 14. Sluiting.

Inzage jaarrekening '67/68 en begroting '67/68 een half uur vóór de vergadering bij de penningm.